

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Samostatná příloha MPP č. 2

**Základní škola Jana Amose Komenského, Kollárova 19,
Karlovy Vary, příspěvková organizace**

Vypracovala: Mgr. Jana Bezdíčková

Obsah

Úvod	3
1. Zmapování situace	3
2. Motivování pedagogů pro změnu	4
3. Společné vzdělávání a supervize pedagogů	4
4. Realizační tým	4
5. Společný postup při řešení šikany	5
5.1. Odhalení šikany / podezření na šikanu.....	5
5.2. Vyšetřování šikany	5
5.3. Výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně	7
5.4. Kyberšikana	8
5.5. Šikana zaměřena na pedagogického pracovníka	9
6. Primární prevence šikany	10
6.1. V rámci práce s třídními kolektivy	10
6.2. Ve výuce	10
6.3. Ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování	11
6.4. V rámci školního poradenského pracoviště.....	11
6.5. Prostřednictvím schránky důvěry	11
6.6. Ochraným režimem.....	11
7. Spolupráce při prevenci i řešení šikany	12
7.1. Se zákonnými zástupci	12
7.2. Se specializovanými zařízeními	12
7.3. Se školami v okolí	13
8. Vymezení pojmů	13

Úvod

Školní program proti šikanování je samostatnou přílohou č. 2 Minimálního preventivního programu školy. Jeho cílem je předcházet šikaně prostřednictvím vytváření bezpečného a respektujícího prostředí ve škole a zároveň poskytnout pedagogickým pracovníkům oporu při rozpoznávání a řešení konkrétních případů šikany. **Program stanovuje konkrétní postupy školy při řešení podezření na šikanu i potvrzených případů šikany.** Je určen pedagogickým pracovníkům školy, žákům i jejich zákonným zástupcům.

V závěrečné kapitole dokumentu jsou vymezeny základní pojmy související se šikanou, její formy a stadia, rozdíly mezi šikanováním a škádlením a varovné signály, které mohou na výskyt šikany upozorňovat.

Program vychází z následujících dokumentů a literatury.:

- *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016).*
- *Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č. j. MŠMT 21291/2010-28), přílohy č. 6 a 7.*
- *Kolář, Michal; Nová cesta k léčbě šikany; Portál: 2011.*

1. Zmapování situace

V předchozím školním roce byla situace v oblasti vztahů mezi žáky sledována prostřednictvím práce třídních učitelů, pozorování pedagogů, podnětů žáků a zákonných zástupců, schránky důvěry a evidence řešených případů rizikového chování. V několika třídních kolektivech proběhla cílená šetření a následná práce pracovníků ŠPP.

Na základě získaných podnětů byla posílena informovanost žáků o možnostech pomoci ve škole, nově byla upravena nástěnka prevence a pracovníci ŠPP postupně seznamují žáky s možnostmi využití poradenských služeb a schránky důvěry. V průběhu školního roku jsou sledovány také vztahy v jednotlivých třídách a případné změny po realizovaných preventivních či intervenčních opatřeních.

Před zavedením cíleného opatření je vždy zhodnocena výchozí situace ve třídě. V průběhu realizace je sledována reakce žáků a vývoj vztahů a po ukončení je účinnost opatření vyhodnocena ve spolupráci s třídním učitelem a pracovníky ŠPP. Celkové vyhodnocení preventivní činnosti školy probíhá na konci školního roku zejména prostřednictvím MPP.

2. Motivování pedagogů pro změnu

Pedagogičtí pracovníci školy si uvědomují význam prevence a svou úlohu při vytváření bezpečného prostředí ve škole. Jsou prokazatelně seznamováni s preventivními dokumenty školy a nastavenými postupy pro řešení krizových situací. Vědí, na koho se v případě potřeby obrátit, a spolupracují s pracovníky školního poradenského pracoviště. Problematika prevence a řešení šikany je průběžně připomínána a konzultována na pedagogických radách a pracovních poradách. Důraz je kladen na jednotný přístup pedagogických pracovníků, včasné zachycení rizikového chování a aktivní podíl všech zaměstnanců na vytváření bezpečného klimatu školy.

3. Společné vzdělávání a supervize pedagogů

Pedagogičtí pracovníci se průběžně vzdělávají v oblasti prevence rizikového chování podle svých potřeb a profesního zaměření. Školní poradenské pracoviště pedagogům předává aktuální informace a nové poznatky z oblasti prevence a nabízí či doporučuje vhodná školení, webináře a další možnosti vzdělávání.

Důležité metodické a preventivní dokumenty jsou pedagogům dostupné ve sdílené složce „Prevence“ v MS Teams. Získané poznatky jsou podle potřeby sdíleny v rámci pedagogického sboru a jsou využívány v praxi. Pedagogové mají možnost konzultovat konkrétní situace s pracovníky školního poradenského pracoviště a vzájemně spolupracují při jejich řešení.

4. Realizační tým

Pro pedagogické pracovníky, žáky a jejich zákonné zástupce jsou k dispozici při řešení šikany zejména pracovníci školního poradenského pracoviště, dále také třídní učitelé, vychovatelky a vedoucí školní družiny.

Výchovná poradkyně	Mgr. Jitka Balounová	balounova@zskomenskeho-kv.cz
Metodik prevence pro 1. stupeň	Mgr. Jana Bezdíčková	terlova@zskomenskeho-kv.cz
Metodik prevence pro 2. stupeň	Ing. Jiří Soukup	soukup@zskomenskeho-kv.cz

5. Společný postup při řešení šikany

Při podezření na šikanu nebo jejím potvrzeném výskytu škola postupuje jednotně podle závažnosti, formy a okolností konkrétního případu. Prioritou je vždy zajištění bezpečí oběti, zastavení nevhodného jednání, důkladné zmapování situace a přijetí odpovídajících opatření.

Do řešení jsou podle potřeby zapojeni **třídní učitel, školní metodik prevence**, další pracovníci **ŠPP, vedení školy, zákonní zástupci** a dle potřeby **externí odborníci**. O každém rozhovoru, jednání a významném kroku při řešení případu je proveden **písemný záznam**. Dokumentace obsahuje zejména datum, přítomné osoby, podstatná zjištění, průběh jednání, přijatá opatření a dohodnuté další kroky. Veškerá dokumentace je vedena s důrazem na ochranu citlivých a osobních údajů.

5.1. Odhalení šikany / podezření na šikanu

1. Zajistit bezpečí a podporu oběti, informovat TU a MP – Pedagogický pracovník, který získá informaci o možném výskytu šikany, zajistí podle potřeby bezprostřední bezpečí ohroženého žáka a informuje třídního učitele a metodika prevence.

2. Posouzení situace a odhad závažnosti – MP ve spolupráci s TU, případně dalšími pracovníky ŠPP a vedením školy, provede prvotní posouzení situace a odhad závažnosti a formy šikany.

- Je-li situace vyhodnocena jako pokročilá či závažná, škola přizve odborníky se zkušeností s řešením šikany, zejména pracovníky PPP nebo SVP. V případě podezření na spáchání trestného činu či přestupku vedení školy kontaktuje Policii ČR.
- O průběhu šetření jsou pořizovány písemné záznamy. Veškeré informace jsou sdíleny pouze v rozsahu nezbytném pro řešení situace a ochranu zúčastněných osob.

5.2. Vyšetřování šikany

1. Rozhovor s osobou, která na šikanu upozornila a s obětí. Rozhovor probíhá individuálně a v bezpečném prostředí. Ujistit oběť o ochraně informací, bezpečí, vyřešení situace. Provést zápis – popis situace, zjištěné okolnosti, odpovědi na následující otázky.

- *Kdo je šikanován?*
- *Kdo se na ubližování podílí?*
- *Co se děje, kde a kdy k situacím dochází?*
- *Jak dlouho situace trvá?*
- *Jaké konkrétní projevy se objevují?*
- *Kdo může situaci potvrdit?*

2. Nalezení vhodných svědků.

3. Individuální rozhovory se svědky. – Není přípustné společné vyšetřování agresorů a svědků ani konfrontace oběti s agresorem či agresory.

4. Zajištění ochrany oběti. – Podle konkrétní situace jsou přijata opatření zabraňující pokračování ubližování a zajišťující bezpečí žáka.

5. Předběžné vyhodnocení zjištěných skutečností a stanovení dalšího postupu. – Na základě rozhovorů s obětí, informátory a svědky pracovníci řešící případ vyhodnotí závažnost šikany, její délku, intenzitu, vztah mezi obětí a agresorem, postoj agresora k vlastnímu jednání a míru bezpečí oběti. Podle zjištěných skutečností je zvolena jedna ze dvou variant dalšího postupu:

A) směřování k metodě usmíření – Tato varianta může být zvolena zejména u počáteční, méně závažné šikany, pokud:

- agresor připouští nevhodnost svého jednání a je schopen přijmout za něj odpovědnost,
- projevuje ochotu své chování změnit a napravit jeho následky,
- nehrozí bezprostřední pokračování agrese,
- zvolený postup neohrožuje oběť a je pro ni přijatelný.

Proběhne samostatný rozhovor s obětí a samostatný rozhovor s agresorem, při kterých se ověří vhodnost této metody. Následně je realizována metoda usmíření zaměřená na zastavení ubližování, přijetí odpovědnosti a nápravu vztahů. Oběť není nucena ke konfrontaci, odpuštění ani společnému jednání s agresorem. Zákonní zástupci agresora jsou informováni o řešení situace.

B) směřování k metodě vnějšího nátlaku – Tato varianta se volí zejména tehdy, pokud:

- je šikana závažnější, opakovaná nebo déle trvající,
- agresor své jednání popírá, bagatelizuje, omlouvá nebo přenáší odpovědnost na oběť,
- neprojevuje náhled, lítost ani ochotu své chování změnit,
- existuje riziko pokračování šikany nebo odvety,
- oběť se agresora obává nebo by metoda usmíření mohla ohrozit její bezpečí,
- nejsou splněny podmínky pro bezpečné použití metody usmíření.

Po shromáždění potřebných informací proběhne individuální rozhovor s agresorem / agresory (samostatně). Následuje výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho zákonnými zástupci. Škola stanoví konkrétní výchovná, organizační a podpůrná opatření a jasně vymezí požadavek na okamžité ukončení šikanózního jednání.

6. Informování třídy

- Informování třídy o situaci a výsledku řešení a efektu usmíření nebo o přijatých opatřeních vůči agresorovi/agresorům.
- Připomenutí pravidel bezpečného chování. Zdůraznění, že šikanování je nepřijatelné.

7. Rozhovor se zákonnými zástupci oběti

- Seznámení s výsledkem šetření, přijatými opatřeními a dalším postupem školy.
- Konzultace aktuálního prožívání a bezpečí dítěte.
- Domluva na další spolupráci a sledování situace.
- V případě potřeby doporučení odborné pomoci.

8. Třídní schůzka

- Podle charakteru a závažnosti případu může být uskutečněna třídní schůzka se zákonnými zástupci žáků dané třídy.
- Informování rodičů o postupu školy a přijatých opatřeních v nezbytném rozsahu.
- Připomenutí pravidel bezpečného a respektujícího chování.
- Podpora spolupráce rodiny a školy při obnově bezpečného klimatu třídy.
- Ochrana osobních a citlivých údajů všech zúčastněných žáků.
- Totožnost oběti ani další citlivé okolnosti případu nejsou zveřejňovány.

9. Práce s celou třídou

- Cílená práce s třídním kolektivem zaměřená na obnovení bezpečí, důvěry a zdravých vztahů.
- Podle potřeby zařazení komunitních kruhů, preventivních nebo intervenčních programů.
- Posilování vzájemného respektu, spolupráce, komunikace a pravidel bezpečného chování.
- Průběžné sledování bezpečí oběti, chování agresora či agresorů a celkových vztahů ve třídě.
- Vyhodnocení účinnosti přijatých opatření s časovým odstupem.
- V případě potřeby přijetí dalších opatření.

5.3. Výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně

1. Překonat šok pedagoga, bezprostředně **zachránit oběť** – zastavit skupinové násilí a bleskově **odhadnout závažnost** a formy šikany.

2. Přivolat na pomoc další pedagogické pracovníky – rozdělit si úkoly, **odvést oběť** ze třídy, vše **oznámít vedení**. Ve třídě s agresory musí být **dohled**.

3. Zabránit domluvě agresorů na výpovědi – dohlízející ve třídě s agresory žákům nedovolí komunikovat mezi sebou, nebo je třída rozdělena do skupinek a ty se s učiteli rozmístí do volných učeben.

4. Pomoc a podpora oběti – Při zranění přivolat lékařskou pomoc a co nejdříve informovat rodiče oběti. Není-li oběť zraněna, poskytneme psychickou pomoc, navodíme pocit bezpečí a opatrně zjišťujeme, co se stalo.

5. Nahlášení případu na Policii, paralelně navázat kontakt se specialistou na šikanu, kontaktovat rodiče.

6. Vyšetřování – Musí proběhnout **bezodkladně** (jinak by se mohli agresori domluvit a zastrašit svědky).

- Rozhovor s obětí, rozhovor s informátory, svědky (individuálně).
- Nakonec rozhovor s agresory (individuálně). Nikdy nesmí dojít ke konfrontaci oběti a svědků s agresory.

7. Náprava – Metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

5.4. Kyberšikana

Škola se kyberšikanou zabývá vždy, když se o ní dozví, a zjišťuje její případné souvislosti s děním ve škole.

1. Zajistit ochranu a podporu oběti – vytvořit bezpečný prostor, vyslechnout ji a ujistit ji o řešení situace.

2. Informovat metodika prevence, vedení školy.

3. Zajistit důkazy – pořídit screenshoty, záznamy obrazovky či uložit komunikaci. Případně nasměrovat k zajištění důkazů žáka. Ve specifických případech (např. šíření intimních fotografií) zajistit dostupné důkazy bez dalšího kopírování a šíření obsahu, chránit totožnost a bezpečí zasaženého žáka.

4. Zmapovat a vyšetřit situaci – zjistit všechny souvislosti včetně případné návaznosti na šikanu ve škole.

5. Spolupracovat podle charakteru situace s Policií ČR, OSPOD.

6. Informovat zákonné zástupce dotčených žáků vždy, když se kyberšikana odehrává v souvislosti se školou, školními aktivitami nebo vztahy mezi žáky.

7. Přijmout odpovídající opatření, zajistit další ochranu oběti a sledovat vývoj situace.

8. Práce s třídním kolektivem, podpora oběti, práce s agresorem.

5.5. Šikana zaměřena na pedagogického pracovníka

1. Zajistit bezpečí pedagogického pracovníka

2. Informovat pracovníka ŠPP, vedení školy – Pedagog nezůstává na řešení situace sám. Podle potřeby je zapojen také TU žáků, kterých se případ týká.

3. Zmapovat a posoudit situaci (ŠPP, vedení) – Zjistit závažnost a formu šikany a její souvislosti. U závažných případů přizvat odborníky, případně kontaktovat Policii ČR. Domluvit se společně na dalších krocích – každý případ je specifický a musí být zváženy všechny okolnosti případu, je nutná ochrana informací.

4. Rozhovor s pedagogem v pozici oběti (ŠPP, vedení) – Ujistit oběť o bezpečí, ochraně informací a vyřešení situace. Rozhovor provést v soukromí, poskytnout podporu a vše podstatné zaznamenat.

5. Rozhovory s informátory, svědky – Individuálně. Ujistit o ochraně informací, zajištění bezpečí.

6. Rozhovor s agresorem / agresory – Při více agresorech provést rozhovory jednotlivě a zabránit jejich domluvě.

7. Společné vyhodnocení případu – Vedení školy, ŠPP stanoví opatření ve vztahu k pedagogovi, agresorovi a třídě.

8. Informování pedagogického sboru – Pedagogové jsou v nezbytném rozsahu informováni a vedeni k podpoře kolegy a sledování dalšího vývoje situace.

9. Rozhovor se zákonnými zástupci agresora / agresorů – Seznámení se situací a přijatými opatřeními, domluva na další spolupráci.

10. Informování třídy – Seznámení s nepřijatelností daného chování, nastavení jasných pravidel vztahu žák–pedagog, informování o potrestání viníků.

11. Podpora pedagoga – Pedagogovi je podle potřeby nabídnuta nebo zprostředkována odborná pomoc. Podle závažnosti situace mohou být přijata další organizační opatření k zajištění jeho bezpečí.

12. Intervenční práce s třídou – Škola zajistí posouzení vztahů ve třídě a podle potřeby intervenční program zaměřený na obnovení bezpečí. Další vývoj situace je průběžně sledován a vyhodnocován.

6. Primární prevence šikany

Primární prevence šikany je zaměřena na vytváření bezpečného a respektujícího prostředí, podporu zdravých vztahů mezi žáky a včasné předcházení projevům násilí, ponižování a vylučování z kolektivu. Probíhá průběžně v rámci výuky, práce s třídními kolektivy, činnosti ŠPP i dalších školních a mimoškolních aktivit.

6.1. V rámci práce s třídními kolektivy

Třídní učitelé realizují práci s třídním kolektivem minimálně 1× měsíčně. K dispozici mají sborník aktivit pro vedení třídnických hodin a práci se třídou, který je uložen ve sdílené složce „Prevence“ v MS Teams. Doporučená témata práce s třídním kolektivem jsou součástí přílohy Minimálního preventivního programu.

Práce s třídním kolektivem je zaměřena zejména na podporu bezpečného klimatu, vzájemných vztahů, spolupráce a otevřené komunikace. Žáci zde mají prostor vyjádřit se k dění ve třídě i mimo ni a upozornit na skutečnosti, které vyžadují pozornost třídního učitele. Třídní učitel zároveň průběžně sleduje vztahy mezi žáky a případné varovné signály.

6.2. Ve výuce

Pedagogičtí pracovníci vytvářejí ve výuce bezpečné a respektující prostředí a netolerují hrubé, vulgární, agresivní, ponižující či jinak nevhodné chování mezi žáky. Vedou žáky k vzájemné úctě, respektu k odlišnostem, ohleduplnosti a vzájemné pomoci. Podporují takové způsoby chování, které přispívají k bezpečnému klimatu třídy a předcházejí vzniku šikany.

Společně se žáky nastavují a upevňují pravidla chování ve třídním kolektivitu. V souladu se ŠVP zařazují do výuky témata zaměřená na vztahy, komunikaci, respekt, bezpečné chování, řešení konfliktů, šikanu a kyberšikanu.

Na 1. stupni jsou preventivní témata začleňována zejména do prvouky, českého jazyka a čtení, případně dalších vzdělávacích oblastí. Na 2. stupni je stěžejními předmětem zejména výchova

k občanství a ke zdraví, preventivní témata jsou však podle obsahu ŠVP zařazována i v dalších předmětech (viz MPP).

6.3. Ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování

Škola každoročně realizuje řadu aktivit zaměřených na podporu bezpečného klimatu, spolupráce, vzájemných vztahů a prevenci šikany. Patří mezi ně zejména preventivní programy a besedy vedené externími odborníky či metodikem prevence, projektové dny zaměřené na spolupráci a wellbeing, adaptační kurzy pro žáky 6. ročníku a adaptační aktivity pro žáky 1. ročníku.

K podpoře pozitivních vztahů mezi žáky přispívají také školní výlety, exkurze, pobytové akce, volnočasové aktivity a zájmové kroužky, celoškolní akce pro žáky a rodiče a činnost školního parlamentu. Tyto aktivity vytvářejí prostor pro vzájemné poznávání, spolupráci, rozvoj sociálních dovedností a posilování sounáležitosti se školou.

6.4. V rámci školního poradenského pracoviště

Metodici prevence na začátku školního roku navštěvují jednotlivé třídy, představují žákům svou roli a seznamují je s možnostmi využití školního poradenského pracoviště. Žáci jsou informováni o tom, na koho se mohou v případě potíží obrátit, a o možnosti využití schránky důvěry.

Pracovníci ŠPP poskytují žákům, pedagogům i zákonným zástupcům konzultace a podporu při řešení problémů v oblasti vztahů, rizikového chování a podezření na šikanu. Podle potřeby spolupracují s třídními učiteli, vedením školy a externími odbornými pracovišti.

6.5. Prostřednictvím schránky důvěry

Ve škole je žákům i zaměstnancům k dispozici schránka důvěry, jejímž prostřednictvím mohou upozornit na problémy, obavy, nevhodné chování nebo skutečnosti, které mohou ohrožovat bezpečí a dobré vztahy ve škole. Schránku spravují metodici prevence, kteří jednotlivá oznámení průběžně vyhodnocují a podle jejich charakteru a závažnosti zajišťují další postup. Na webových stránkách školy je k dispozici také anonymní on-line schránka důvěry.

6.6. Ochranným režimem

Pedagogičtí pracovníci vykonávají dohled nad žáky podle stanoveného rozpisu. Zvýšená pozornost je věnována rizikovým místům a situacím ve škole; v případě potřeby mohou být dohledy operativně posíleny.

Školní řád stanovuje pravidla chování žáků a podmínky zajištění jejich bezpečnosti a ochrany zdraví. Projevy násilí, ponižování, šikany a dalšího chování ohrožujícího bezpečí žáků nejsou

tolerovány a jsou řešeny v souladu se školním řádem a stanovenými postupy školy. Školní řád upravuje také pravidla používání mobilních telefonů a dalších elektronických zařízení.

V jednotlivých třídách vytvářejí třídní učitelé společně se žáky třídní pravidla, která podporují bezpečné a respektující prostředí. Jejich dodržování je průběžně připomínáno a podle aktuálních potřeb třídy mohou být pravidla během školního roku doplňována či upravována.

7. Spolupráce při prevenci i řešení šikany

7.1. Se zákonnými zástupci

Zákonní zástupci jsou seznamováni s preventivními dokumenty školy, činností školního poradenského pracoviště a postupy školy při prevenci a řešení šikany prostřednictvím webových stránek školy a třídních schůzek.

V případě potřeby jsou rodičům poskytovány další informace a konzultace prostřednictvím třídních učitelů a pracovníků školního poradenského pracoviště.

Při řešení konkrétního případu šikany jsou zákonní zástupci dotčených žáků vhodným způsobem informováni o zjištěné situaci, přijatých opatřeních a dalším postupu školy.

7.2. Se specializovanými zařízeními

Při prevenci šikany a při řešení konkrétních případů škola podle charakteru a závažnosti situace spolupracuje s dalšími odbornými institucemi a organizacemi, zejména:

- školskými poradenskými zařízeními – pedagogicko-psychologickou poradnou (PPP) a speciálně pedagogickým centrem (SPC),
- střediskem výchovné péče (SVP),
- zdravotnickými zařízeními a odborníky – pediatry, psychology, psychiatry a dalšími odbornými pracovišti poskytujícími poradenskou či terapeutickou péči,
- orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD),
- Policií ČR, vyžaduje-li to charakter a závažnost případu,
- případně dalšími odbornými a neziskovými organizacemi zabývajícími se prevencí a řešením šikany a podporou dětí a rodin.

Konkrétní kontakty na spolupracující odborná pracoviště jsou uvedeny v příloze MPP.

7.3. Se školami v okolí

V případě, že se na šikaně či jiném závažném rizikovém chování podílejí žáci z různých škol, škola naváže spolupráci s vedením a školním poradenským pracovištěm dotčené školy. Další postup je koordinován s ohledem na ochranu zúčastněných žáků a efektivní řešení situace.

8. Vymezení pojmů

CHARAKTERISTIKA ŠIKANY

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepřijemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

PODOBY ŠIKANY (MŠMT, 2016)

1) Přímá šikana může mít podobu:

- fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy)
- verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy)
- neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).

2) Nepřímá šikana

- Cílem způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti.
- Vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá.
- Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo.
- Většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení.
- Nefyzické formy nepřímé šikany: záměrná ignorace, izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

3) Kyberšikana

- Např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí či fotografií na portálech (instagram, tiktok, facebook, youtube), prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhružné SMS nebo e-maily apod.
- Má větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti – v prostředí internetu svědkem mnohem více lidí.
- Bývá často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany (nutné prověřit souvislosti).

ROZDÍLY MEZI ŠIKANOVÁNÍM A ŠKÁDLENÍM (Kolář, 2011)

ŠKÁDLENÍ	ŠIKANOVÁNÍ
Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1. Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Záměr: Ublížit, zranit a ponížit.
2. Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Motiv: Základní tandem – moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost ala Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
3. Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta.	Postoj: Devalvace, znevážení druhého
4. Citlivost: Vcítění se do druhých.	Citlivost: Tvrdost a nelítostnost.
5. Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.	Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6. Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.

7. Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opětovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Právo a svoboda: Bezpráví. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplátí, je tvrdě ztrestáno!
8. Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Důstojnost: Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
9. Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10. Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ (MŠMT, 2016)

Přímé varovné signály

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávistným, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;

- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechutí dítěte jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

STADIA ŠIKANY (Kolář, 2011):

První stadium: Zrod ostrakismu

- Mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíbený a není uznávaný. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

- V zátěžových situacích ve skupině stoupá napětí, ostrakizovaní žáci začnou sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

- Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

- Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

- Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.